

NAČINSKI GLAGOLI POTERE I DOVERE I NJIHOVO PREVOĐENJE NA HRVATSKI ILI SRPSKI JEZIK

Predmet rada su takozvani načinski glagoli potere i dovere. Svaka talijanska gramatika načinskim ili modalnim glagolima posvećuje barem nekoliko redaka. Uglavnom ih definira kao glagole koji označuju način na koji se radnja zbiva, i smatra ih nekom vrstom pomoćnih glagola, jer u tome modalnom značenju nisu sami, nego se nalaze pred glavnim glagolom koji je uvijek u infinitivu. Značenje glagola potere počet ćemo analizom glagola dovere jer se ono može protumačiti samo pomoću značenja glagola dovere.

U sljedećim je rečenicama načinski glagol dovere:

1. Marco deve uscire.
Marko mora izići.
2. Maria ha dovuto fermarsi.¹
Marija se morala zaustaviti.
3. Devo andare alla stazione.
Moram ići na željezničku stanicu.

Ako usporedimo ove rečenice s rečenicama bez glagola dovere

4. Marco esce.
Marko izlazi.
5. Maria si è fermata.
Marija se zaustavila.
6. Vado alla stazione.
Idem na željezničku stanicu.

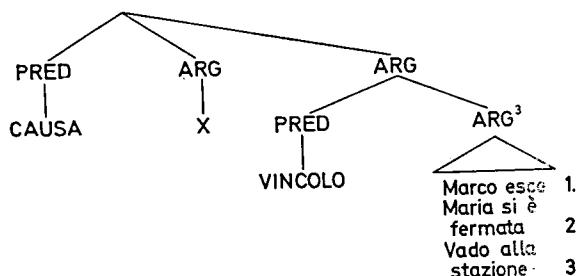
vidimo da je razlika i u talijanskim i u hrvatskim ili srpskim rečenicama samo u tome što rečenice u kojima se nalazi glagol dovere sadrže ideju obaveze u odnosu prema ostvarenju radnje koja je izražena odgovarajućom rečenicom u kojoj se ne pojavljuje glagol dovere. Ta se razlika može prikazati upotrebom semantičke komponente (predikata) VINCOLO (obaveza). Drugim riječima, navedene rečenice s glagolom dovere znače:

7. Postoji obaveza da Marko izide.
8. Postojala je obaveza da se Maria zaustavi.
9. Postoji obaveza da idem na željezničku stanicu.

Ali u navedenim rečenicama glagol dovere nam ne kazuje samo da postoji obaveza za ostvarenje radnje opisane u rečenici, nego nam kazuje, također,

¹ Ova se rečenica može konstruirati na dva načina, od kojih upotrebljavamo samo ovaj, koji je češći, pogotovo u govornom jeziku. Kada je infinitiv, koji se nalazi iza modalnoga glagola, povratan glagol, onda je u talijanskom jeziku moguća dvostruka konstrukcija u složenim vremenima: a) upotrebljava se pomoćni glagol avere ako je povratna zamjenica uz glavni glagol, tj. uz infinitiv — kao u našem slučaju; b) upotrebljava se pomoćni glagol essere (koji se uvijek upotrebljava s povratnim glagolima), ako se povratna zamjenica nalazi ispred modalnog glagola, i tada rečenica glasi: *Maria si è dovuta fermare*. U modernom talijanskom jeziku opaža se tendencija da se uvijek uz modalni glagol u složenim vremenima upotrebljava pomoćni glagol avere, jer se time više naglašava značenje modalnoga glagola, i on se promatra neovisno o infinitivu koji slijedi.

da postoji neki događaj koji je uzrokovao postojanje ove obaveze. Taj uzrok nije izražen. Znači, glagol *dovere* u svojem značenju sadrži postojanje nekog događaja koji je uzrokovao postojanje obaveze za ostvarenje radnje izražene u rečenici. Da bi se mogao prikazati ovaj dio značenja glagola *dovere*, treba upotrijebiti semantičku komponentu CAUSA (uzrokuje) i prikaz rečenice 1, 2. i 3. jest:²

Važno je naglasiti da događaj koji uzrokuje postojanje obaveze nikad nije izražen u istoj prostoj rečenici koja sadrži glagol *dovere*. Uzrok ili nije izražen, što je slučaj u rečenicama 1, 2. i 3., ili je izražen u zavisnoj rečenici, tj. u rečenici koja zavisi od rečenice u kojoj je glagol *dovere*. Tako možemo dopuniti rečenice 1, 2. i 3., npr.:

10. Marco deve uscire per comprare le sigarette.
Marko mora izići da kupi cigarete.
11. Maria ha dovuto fermarsi per salutare l'amica.
Marija se morala zaustaviti da pozdravi prijateljicu.
12. Devo andare alla stazione perché alle cinque arrivano i miei genitori.
Moram ići na željezničku stanicu jer u pet sati stižu moji roditelji.⁴

Opisano značenje glagola *dovere* je deontičko značenje i rečenice koje sadrže načinski glagol *dovere* s ovim značenjem mogu se parafrazirati u talijanskom jeziku s *è necessario che*, a u hrvatskom ili srpskom jeziku s *treba da*. Na primjer, rečenica 1. se može parafrazirati.

13. È necessario che Marco esca.
Treba da Marko izide.

U sljedećim rečenicama nalazimo načinski glagol *potere*:

² U grafičkim ćemo prikazima namjerno zadržati talijanske nazive za semantičke komponente, jer su ti nazivi u upotrebi posljednjih desetak godina u radovima talijanskih generativnih semantičara; tako će ih naši nastavnici, kad im se pruži prilika da čitaju njihove radove, lakše moći pratiti. Talijanski semantičari koji primjenjuju ovakve analize u svojim djelima jesu: F. Antinucci, G. Attili, C. Castelfranchi, M. Crisari, D. Parisi, A. Puglielli i dr. Njihovi se radovi baziraju na američkoj generativnoj semantici čiji su glavni predstavnici Ch. Fillmore, G. Lakoff, McCawley, P. Postal i J. Ross. O tome vidjeti: Z. Vučetić, *Un modello del linguaggio*, u *Studia Románica et Anglica Zagabiensis*, br. 45—46, 1978.

³ Unutrašnja struktura rečenice u ovom trenutku nam nije bitna, tj. nije nam važna za semantičku analizu glagola *dovere*, i zato je prikazana pomoću trokuta.

⁴ Grafički prikaz rečenica 10, 11. i 12. razlikuje se od grafičkog prikaza rečenice 1, 2. i 3. samo u tome što umjesto X stoji: *comprare le sigarette* za 10; *salutare l'amica* za 11; *alle cinque arrivano i miei genitori* za 12.

14. Marco può uscire.
Marko može izići.
15. Maria ha potuto studiare.
Marija je mogla učiti.
16. Puoi andare al cinema.
Možeš ići u kino.

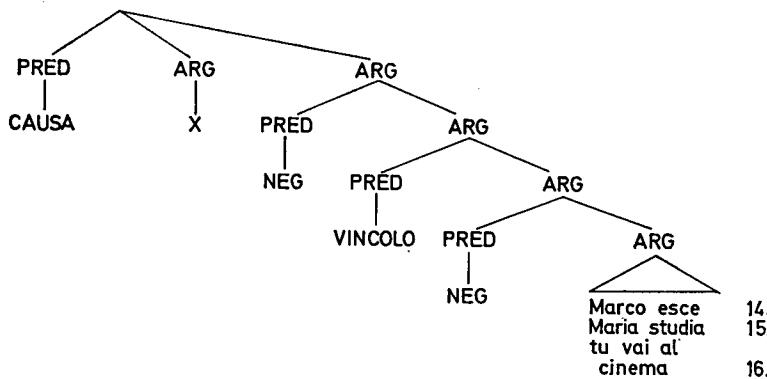
Ako ove rečenice usporedimo s rečenicama bez glagola *potere*

17. Marco esce.
Marko izlazi.
18. Maria ha studiato.
Marija je učila.
19. Tu vai al cinema.
Možeš ići u kino.

vidimo da im glagol *potere* dodaje ideju *dovole* ili *dopuštenja*, koja se može opisati i prikazati nadovezujući se na semantički materijal upotrijebljen za prikaz ideje obaveze, tj. dodavši dva puta negaciju semantičkim komponentama upotrijebljenim za prikaz značenja glagola *dovere*. Ako kažemo da netko »može učiniti neku radnju«, isto je kao da kažemo da netko »ne mora ne učiniti tu radnju«:

qualcuno può fare qualcosa = qualcuno non deve non fare tale cosa.

Opisano značenje glagola *potere* je *permisivno* značenje. Grafički prikaz značenja rečenica 14., 15. i 16. jest:

Ali rečenice s glagolom *dovere* mogu imati i sasvim različito značenje.

20. Devono essere le otto passate.
Mora da je prošlo 8 sati. Ili: Bit će da je prošlo 8 sati.
21. Deve essere successo qualcosa.
Mora da se nešto dogodilo. Ili: Bit će da se nešto dogodilo.

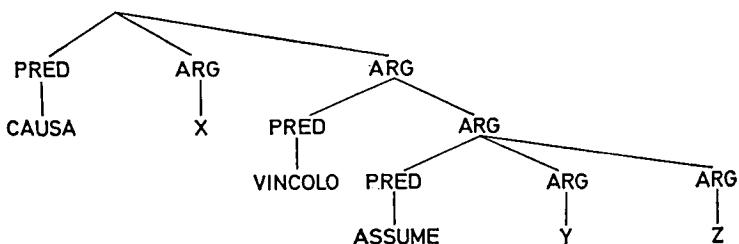
Ove se rečenice mogu parafrazirati u talijanskom jeziku s è *credibile* (*possibile*, *probabile*) *che*, a u hrvatskom ili srpskom jeziku s *moguće je da*. Na primjer, rečenica 20. se može parafrazirati sa:

22. È credibile (possibile, probabile) che siano le otto passate.
 Moguće je da je prošlo 8 sati.

U ovim rečenicama govornik upotrebljava glagol *dovere* da izrazi *nesigurnost* u odnosu prema stanju opisanom u rečenici. Neke karakteristike glagola *dovere* koje smo uočili sačuvane su i u ovoj upotrebi. Spomenuli smo da glagol *dovere* uključuje uvijek postojanje uzroka koji nikada nije izražen u istoj prostoj rečenici koja sadrži glagol *dovere* nego je ili izostavljen ili izražen u zavisnoj rečenici. Zato se rečenice 20. i 21. mogu dopuniti sa zavisnom rečenicom koja sadrži uzrok.

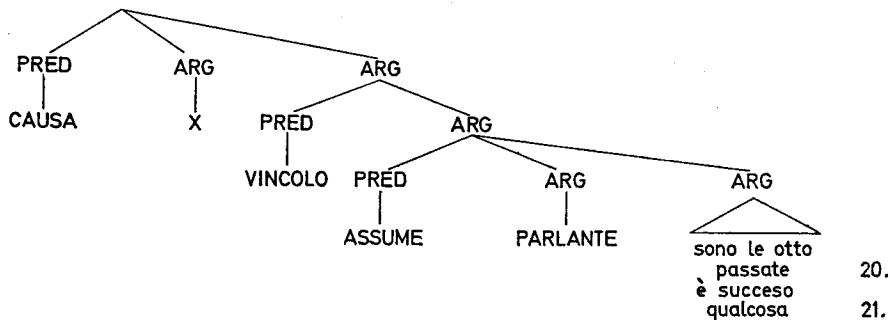
23. Devono essere le otto passate, dato che i negozi sono chiusi.
 Mora (bit će) da je prošlo 8 sati, jer su dućani zatvoreni.
24. Deve essere successo qualcosa perché c'è molta gente all'angolo della strada.
 Mora (bit će) da se nešto dogodilo, jer ima mnoge ljudi na uglu.

Budući da je značenje glagola *dovere* u ovoj upotrebi različito od deontičkog značenja, različita je i funkcija zavisnih rečenica. Zavisna rečenica sadrži motiv zbog kojega govornik smatra istinitim ono što se opisuje u rečenici koja sadrži glagol *dovere*. Glagol *dovere* u ovoj se upotrebi naziva *epistemičkim* ili *spoznajnim*. Da bi se moglo prikazati epistemičko značenje glagola *dovere*, mora se uvesti fakultativna semantička komponenta koja izražava ideju mišljenja, suda i nesigurnosti, a pojavljuje se samo u ovom značenju glagola *dovere*. Mogao bi se upotrijebiti glagol *credere*, ali u talijanskoj semantici je u upotrebi glagol *assumere* koji je neutralniji od glagola *credere*. Znači, grafički prikaz spoznajnog značenja glagola *dovere* jest:

Jasno je da prvi argument semantičke komponente *ASSUME* (smatra, misli, vjeruje) mora biti osoba, tj. govornik. Spoznajno značenje glagola *dovere* formalizirano je kao »obaveza koja se vrši ne na ostvarenje radnje (kao u deontičkom značenju), nego na mišljenje govornika«. Rečenice 20. i 21. mogu se prikazati ovako:⁵

⁵ Grafički prikaz rečenica 23. i 24. razlikuje se od prikaza rečenica 20. i 21. samo u tome što umjesto X stoje rečenice: *i negozi sono già chiusi* za 23; *perché c'è molta gente all'angolo della strada* za 24.

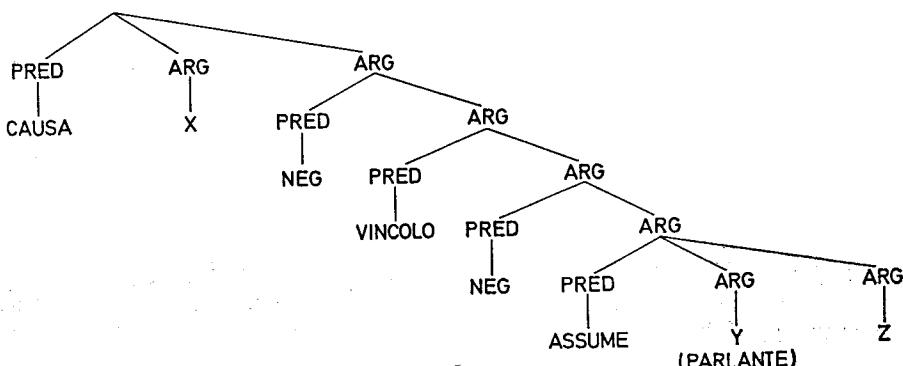
Analiza epistemičkog značenja glagola *dovere* lako se može proširiti na glagol *potere*. Uz permisivno značenje glagol *potere* ima također i *epistemičko* značenje. Tako rečenice 14, 15. i 16. imaju dvije interpretacije: permisivnu, o kojoj smo već govorili, i epistemičku, kada se pomoću glagola *potere* izražava mogućnost da se događaj opisan u rečenici ostvari:

- 25. Marco può uscire.
Može biti (bit će) da Marko izlazi.
- 26. Maria ha potuto studiare.
Može biti (bit će) da je Marija učila.
- 27. Puoi andare al cinema.
Može biti (bit će) da ideš u kino.

Epistemičko značenje glagola *potere* može se parafrazirati kao i isto značenje glagola *dovere* s *è possibile (probabile) che* u talijanskom jeziku, i *s moguće je da* u hrvatskom ili srpskom jeziku. Tako se, na primjer, rečenica 25. može parafrazirati:

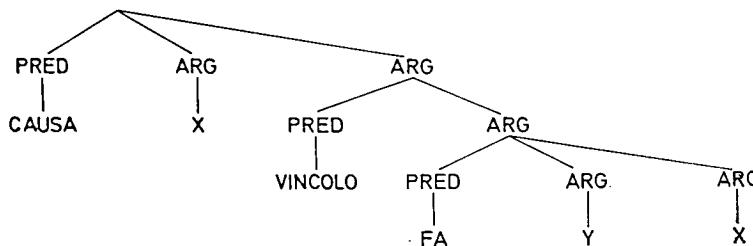
- 28. È possibile (probabile) che Marco esca.
Moguće je da Marko izlazi.

Budući da postoji paralelizam između ova dva glagola, epistemičko značenje glagola *potere* može se prikazati analogno prikazu epistemičkog značenja glagola *dovere*.

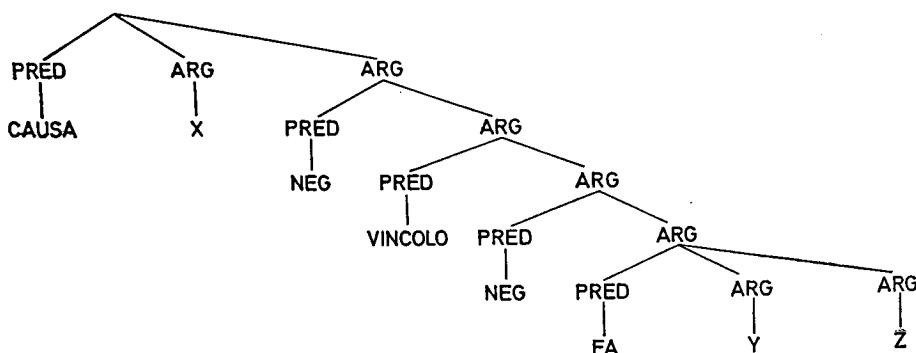

Ovim je jasno opisano epistemičko značenje glagola *potere* i *dovere*. Razlika između epistemičkog značenja dvaju glagola je samo u jačini tvrdnje. Upotreboru glagola *dovere* želi se reći da postoji obaveza da se smatra istinitim ono što se opisuje u rečenici, a upotreboru glagola *potere* želi se reći da ne postoji obaveza da se ne smatra istinitim ono što se opisuje u rečenici.

Analiza značenja načinskih glagola *potere* i *dovere* ipak još nije potpuna jer treba upotpuniti deontičko značenje glagola *dovere* i permisivno značenje glagola *potere*. Postoje semantički uvjeti koje argument predikata VINCOLO mora ispuniti da bi glagol *dovere* mogao imati deontičku interpretaciju, odnosno glagol *potere* permisivnu.⁶ Rečenica koja je argument predikata VINCOLO mora kao subjekt imati osobu, a kao predikat radnju (ne stanje) da bi glagol *dovere* imao deontičko značenje, a glagol *potere* permisivno.⁷ Da bi se moglo prikazati ove karakteristike, mora se dodati semantička komponenta FA (čini da) koja označuje radnju. Njezin prvi argument mora biti osoba, a drugi argument rečenica. Potpuni grafički prikaz glagola *dovere* s deontičkim značenjem jest:

a potpuni grafički prikaz glagola *potere* s permisivnim značenjem jest:

⁶ Zato rečenice *La ragazza deve essere bionda*, *La ragazza può essere bionda*, *Il fiume deve aver rotto gli argini*, *Il fiume può aver rotto gli argini*, *La città deve essere bellissima* i *La città può essere bellissima*, koje ne zadovoljavaju ove uvjete, imaju samo epistemičku interpretaciju, tj. glagol *dovere* u njima ne može imati deontičko značenje, a glagol *potere* ne može imati permisivno značenje.

⁷ Vidi bilješku 6.

Na kraju možemo reći da se značenje glagola *potere* može rastumačiti analogno značenju glagola *dovere*, odnosno pomoću glagola *dovere*. Postoji paralelizam između ova dva glagola, kako na semantičkoj, tako i na sintaksičkoj razini.

Pri prevodenju na *hrvatski ili srpski jezik* uočili smo da postoji potpuna semantička podudarnost između talijanskih načinskih glagola *potere* i *dovere* i glagola hrvatskog ili srpskog jezika *moći* i *morati* u ovoj modalnoj upotrebi.

Međutim, na planu izraza možemo razlikovati dva slučaja:

1. Permisivno značenje glagola *potere* i deontičko značenje glagola *dovere* prevodi se našim ekvivalentima, glagolima *moći* i *morati*.
2. Epistemičko značenje glagola *potere* i *dovere* može se prevesti na dva načina:
 - a) upotrebom hrvatskosrpskih ekvivalenata za glagole *potere* i *dovere*, odnosno glagolima *moći* i *morati*,
 - b) upotrebom izraza *bit će da* koji izražava ideju nesigurnosti i mogućnosti.

LITERATURA

- Battaglia, S., Pernicone, V., *Grammatica italiana*, Torino, 1971.
Jernej, J., *Konverzaciona talijanska gramatika*, Zagreb, 1976.
Parisi, D., Antinucci, F., *Elementi di grammatica*, Torino, 1973.
Regula, M., Jernej, J., *Grammatica italiana descrittiva*, Bern — München, 1975.
Vučetić, Z., *Un modello del linguaggio*, u *Studia Romanica et Anglica Zagabiensia*, br. 45—46, 1978.